

Sale II/00 - D

Even Hovdhaugen

Å planlegge et prosjekt og å skrive en avhandling

Noen ideer til doktorander, hovedfagsstudenter og veiledere

UNIVERSITETET I OSLO

DET HISTORISK-FILOSOFISKE FAKULTET

Innledning

Dette heftet er først og fremst beregnet på dem som planlegger eller er i ferd med en dr. art.-avhandling. Men mye av det som står her, bør også være relevant for dem som holder på med en hovedfags- eller magistergradsoppgave, og antakelig også for en rekke veiledere på ulike nivåer.

Et forskningsprosjekt er et arbeid. Som alt annen arbeid bør det planlegges for å lykkes, du må kunne håndverket for å utføre arbeidet og som nesten alle andre oppgaver i vårt liv og i vårt samfunn skal arbeidet gjøres innenfor en ressursramme.

Dette heftet er laget så kortfattet at alle bør kunne ha tid til å lese det. Det tar opp 3 hovedpunkter: prosjektplanlegging, veiledning og avhandlings-skriving.¹

Prosjektplanlegging

Det trivielle utgangspunkt for valg og planlegging av et prosjekt er tidsrammen. Innen et vanlig rekrutteringsstipend (NAVF-stipend eller universitetsstipend) for et dr. art.-prosjekt har du 30 fulle måneder til disposisjon for avhandlingen. Dersom det dreier seg om en hovedoppgave, vil tidsrammen variere fra fag til fag, men den vil normalt ligge innenfor 6 til 12 måneder.

Du starter altså med en tidsramme. Så finner du fram til en problemstilling for prosjektet som oppfyller følgende krav:

1. Prosjektet kan avsluttes med en ferdigskrevet avhandling i løpet av 30 måneder (evt. 6-12 måneder). Dette forutsetter at

- du kan nok av håndverket til å gjøre jobben
- du har klart for deg verktøyet (= metoden) til å gjøre jobben
- du har oversikt nok over data til at du med rimelig sikkerhet kan anta at det finnes relevante data og at datamengden ikke er større enn at du kan make å samle, systematisere og analysere den innen tidsperioden
- du har en rimelig velbegrunnet idé om at avhandlingen kan skrives innen en ramme på ca. 250 sider (for hovedfag 150 sider).

¹ Takk til forskningsstipendiat Tuula Eskeland og professor Søren Kjørup som har gitt hjelp og råd ved utarbeidingen av dette heftet.

2. Dersom du søker stipend til et prosjektet, bør det ha så stor faglig interesse at det er rimelig å anta at det norske samfunnet vil investere minst en million kroner i det, og prosjektet bør være så interessant at man vil prioritere ditt prosjekt framfor en rekke andre.

Det betyr at det du utforsker skal være nyttig for andre og ikke bare interessant for deg. Du skal gi andre forskere en viten de ikke hadde før, enten ved en ny systematisering av gamle data, ved å samle og systematisere nye data eller ved å sette fram nye (og velbegrunnede!) ideer til fortolkning av gamle og nye data. Og uansett bør du kunne integrere resultatene dine i en ramme (en modell) som gjør at andre kan bruke og bygge videre på dem i sin egen forskning.

3. Du skal selv ha lyst på prosjektet og finne det interessant (= tilværelsens allmenne lystprinsipp som aldri er å forakte). Husk på at du skal bruke all din arbeidstid i 3 eller 4 år på dette! Uten lyst og glede går det tungt.

4. Det er andre som enten temamessig eller metodemessig driver med tilsvarende ting og interesserer seg for det du gjør. Sjansene til å lykkes med et prosjekt stiger proposjonalt med kvaliteten og kvantiteten på det fagmiljø du er en del av.

Hva bør så en god prosjektsøknad inneholde? Bl.a. følgende:

1. Tittel på avhandlingen
2. En skisse til disposisjon for avhandlingen med hovedkapitlene angitt
3. En beskrivelse av hva du vil utforske med nokså klare avgrensninger
4. En oversikt over de hypoteser du vil teste, de problemstillinger og temaer du vil ta opp og/eller alternativer du vil utforske
5. En oversikt over det materialet du vil legge til grunn for undersøkelsen, dets omfang og hvordan du vil analysere det
6. En bibliografi over den relevante litteratur du har lest og som danner grunnlaget for prosjektsøknaden din.
7. Planer for formidling av forskningsresultatene
8. En tidsplan for arbeidet ditt.

Før vi går videre la meg summere opp de to generalfeilene altfor mange prosjekter har: prosjektet er for omfattende/utflytende/vagt og

metoden er uklar. Mao. stipendiaten starter uten å vite hva hun/han skal gjøre og hvordan. Og det er ikke et spesielt bra utgangspunkt.

Veilederen

Planleggingen av et prosjekt bør ikke skje alene. Det er rett og slett dumt ikke å diskutere prosjektet med andre i planleggingsfasen. Først og fremst bør det diskuteres med den framtidige veilederen din.

Valg av veileder er noe du ikke skal utsette og heller ikke ta lett på. Nå er det selvsagt så at du ikke alltid kan få den ideelle veileder og heller ikke alltid den du helst ønsker. Men i den grad du kan influere på valget bør det tenkes grundig gjennom.

Hva skal du tenke på ved valg av veileder? For det første skal veileder ha doktorgraden eller professorkompetanse. Mange finner dette stivbent fordi de ønsker en (første)amanuensis uten disse kvalifikasjonene. Vedkommende er grei og hyggelig og kan prosjektets fagområde bedre enn noen andre. Hvorfor da ikke? Fordi det som kreves av denne personen som veileder er nesten det umulige. Hun eller han skal hjelpe rekrutten til å klare det vedkommende selv ikke har maktet, nemlig å skrive en avhandling. Det er nokså elementær psykologi at dette ofte må gå galt, og det gjør det da også.

I den eksisterende veilederlitteraturen finnes det en god del veiledertypologi som jeg vil forenkle ned til to hovedtyper:

A. den faglige verdensmester. Her er veilederen ekspert på prosjektets fagfelt. Vedkommende kan gi alle gode faglige tips og grundig faglig kritikk ned i enkeltdetaljer. Problemet med denne veiledertypen kan være at de fortsatt ønsker å være verdensmestere og ikke tåler at rekrutten blir like god eller bedre enn dem.

B. den gode leseren. Her er veilederen en metodisk velskolert person som kan gi hjelp til framstillingsform, avhandlingens oppbygning, argumentasjonsstruktur og sørge for at alle krav til vitenskapelig forfatterskap og metode etterleves. Problemet ved denne type veileder er at vedkommende ikke vil kunne gi god nok hjelp i søking etter faglitteratur, ikke alltid vil være i stand til å se huller og skjevheter i materialet eller kunne bedrive detaljkritikk.

Ideelt sett bør selvsagt veilederen være en kombinasjon av A og B, men slike dyr er sjeldne. Muligheten for å ha to veiledere (en fra hver

type) er da mer realistisk og for mange den ideelle løsning. Da vil "den faglige verdensmester" kanskje egne seg best som hovedveileder, mens "den gode leser" bedre utnyttes på avgjørende punkter i arbeidet, spesielt i startfasen og når det første råmanus til avhandlingen foreligger.

Men det er ikke bare typen, men en rekke andre ting som du bør tenke på ved valg av veileder. Her er noen av de viktigste:

- Veilederen bør ha erfaring og helst også et godt rykte som veileder.
- Veilederen må ha tid (mange tar på seg veiledning uten å ha tid til å følge den opp). Her bør en spesiell advarsel gis til de som søker allerede svært populære veiledere. På et eller annet stadium får disse folkene for mye å gjøre. Ettersom en av grunnene til at de har fått for mye å gjøre, er at de har glemt/aldri har lært å si nei, skal du være på vakt.
- Kjemien bør fungere sånn normalt uten verken å dypfryse eller koke over.
- Veileder er ikke sjelesørger og psykiater (i høyden perifert og på hobbybasis).

Uansett hvilken veileder du ender opp med, så bør veileder konsulteres under prosjektutarbeidingen og godkjenne den prosjektbeskrivelse du sender inn når du søker på stipend.

Til slutt enda et punkt om veilederforholdet. Et vellykket veilederforhold bør ende med en lykkelig skillsmisse. Og før det en gradvis nedkjøling. Den veileder som ikke har klart å skape hos stipendiaten følelsen av å kunne stå trygt på egne ben, er ikke vellykket. Målet må være at det til slutt er rekrutten som vet mest og er best.

Å skrive avhandlingen

Det kan virke som dette lille heftet hopper over det vesentligste, nemlig selve forskningsprosessen, og bare konsentrerer seg om forberedelsene og renskrivingen av resultatene. Men det er bare delvis riktig. Det er riktig for så vidt som selve forskningsprosessen både er for omfattende og for forskjelligartet i ulike fag og prosjekter til at den kan behandles generelt og i alle fall ikke i dette lille heftet. Men det er

allikevel uriktig fordi forskningen ikke er uavhengig av skrivingen, og derfor heller ikke noe som går forut for skrivingen. Forskning og skriving er to sider av samme sak. Skrivingen forutsetter noe å skrive om, altså forskning og resultater av den. Men forskningen forutsetter en ramme som man bl.a. finner i disposisjonen for den avhandlingen som skal skrives.

Alt i prosjektplanleggingen bør du i tidsplanen ha avsatt det nødvendige rom for avhandlingskrivingen. Men det er teori mer en praksis. Mange synes å tro at forskning er å lese relevant litteratur, samle data, systematisere data og trekke noen skarpsindige konklusjoner til slutt og så er jobben gjort. Mer enn én prosjektbeskrivelse setter av bare noen måneder helt mot slutten av stipendperioden til å skrive avhandlingen.

Hvor denne troen kommer fra, vet jeg ikke, men falsk er den. Å skrive avhandlingen er den vanskeligste, den mest slitsomme og mest tidkrevende delen av prosjektet og samtidig den viktigste. Og pussig nok den man lengst mulig synes å tenke minst på.

Det første bud er at du så tidlig som mulig kommer igang med å skrive. Alt i prosjektsøknaden bør du ha satt opp den første tentative disposisjon for avhandlingen som i alle fall går ned på hovedkapittelnivå. Selvsagt vil og bør mye av dette forandres underveis (kapitler vil komme til eller falle fra), men alt i utgangspunktet bør du ha en viss ide om hva du skal gjøre.

I tillegg skal du antyde alt i startfasen en omtrentelig sideramme for hvert kapittel. Akkurat som selve kapitteloversikten vil dette helt sikkert bli endret underveis. I noen tilfeller er sidetallet satt for lavt i forhold til materialet, i andre tilfeller kan du klare deg med mindre. Men en slik omtrentelig sideangivelse har minst to viktige funksjoner.

For det første skriver du anderledes når du begynner på et kapittel og har en ramme på 20 sider enn når rammen er 80 sider. Og ettersom en stor del av det etterfølgende forskerliv består i å skrive irnen oppgitte siderammer (eller i vår PC-tid, ordrammer), kan du like godt starte med å lære det med en gang.

For det andre er det så at dersom du angir antatte kapittelsidetall og til slutt summerer dem og resultatet er 800 sider, ja da vet du at her må hele prosjektet skjæres kraftig ned. Etter min mening bør alt over 200 sider mane til ettertanke og forsøk på innsnevring. Og husk på noe annet som ofte glemmes. En doktorgrad er ikke slutten, men begynnelsen på en forskergjerning. Det er kanskje ikke så dumt å spare noen av de gode ideene og delene av prosjektet til seinere artikler og bøker. Med doktorgraden skal du avlegge et svennestykke som gir deg innpass i det akademiske forskningsmiljøet. En av de klart negative

sider ved den gamle dr.philos.-graden var de forskere (og de var ikke få) som tok seg helt ut og ga alt i avhandlingen og ikke klarte å produsere noe særlig forskning etterpå.

Videre bør du alt i prosjektsøknaden angi eksplisitt når du innen din tilmålte tid skal gjøre hva: lesning, materialinnsamling, utenlandsopphold, materialbearbeidelse og skriving. Og det er lurt å starte med skrivingen og så fordele resten. Av din tilmålte tid er det realistisk at minst halvparten går til skrivingen. Av dette bør 3-6 måneder (for hovedoppgaver 1-2 måneder) avsettes til endelig redigering av manuset, finpussing, utarbeiding av indekser mm.

En arbeidsplan som angir omfanget av arbeidsinnsatsen for de ulike deloppgavene og rekkefølgen av dem, er imidlertid ikke nok. For at en arbeidsplan skal fungere godt må den først og fremst struktureres omkring *deadlines*, dvs. på hvilket tidspunkt de enkelte deloppgavene skal være løst. Man kan f.eks. tenke seg en *deadline* for materialinnsamling, andre for innlevering av første utkast til de enkelte kapitler og en nokså absolutt *deadline* 6 måneder før stipendavslutning for råmanus til hele avhandlingen.

Tilbake til skrivearbeidet

Et videre mål er at du bør skrive noe i alle semestrene av stipendperioden. Ja men vil du si, hvordan kan man skrive noe når man enda ikke har begynt på forskningen eller er i første fase av den?

Svaret er ganske enkelt: du skriver hele tiden mens du leser, samler og analyserer. Mye av det du skriver, må kastes eller helt omarbeides (og de fleste avhandlinger skal skrives om både 2 og 3 ganger før de blir brukbare). Men den dagen du har et første utkast, et råmanus til alle kapitlene som du så har tid til å bearbeide og finpusse, er du kommet svært langt. Merk at bearbeiding og redigering av et råmanus ikke bør bestå i tilføyelser (som mange synes å tro), men i stryking, innstramming og presisering. Og gjennom denne skriveprosessen vil du kanskje bedre enn på noen annen måte tenke, analysere materialet og strukturere arbeidet.

Som sagt, en slik arbeids- og skriveplan bør settes opp alt i prosjektsøknaden og gjennomgås grundig med veileder. Mange sier at det er ikke deres måte å arbeide på, at de ikke kan arbeide ut fra slike frister, og at de må vente med å skrive. Men jeg ville nekte å være veileder for en rekrutt som ikke har en slik fast arbeidsplan, og som rekrutt ville jeg være skeptisk overfor den veileder som ikke forlanger det. Og husk på at resten av ditt forskerliv vil være en kontinuerlig

kamp med tidsfrister for artikler, bøker og foredrag så det er like godt å venne seg til det med en gang.

Her er det et gjensidig forhold. Holder du en slik tidsplan, har du all grunn til å forlange av veilederen at han/hun også følger opp. Du har også lov til å stille krav. Dersom veileder ikke innen rimelig tid kommenterer og kommenterer grundig det du leverer, har du all grunn til å klage. Og med rimelig tid mener jeg normalt en uke.

Men tilbake til skrivearbeidet: hvor skal en begynne og hvordan skal en gå fram? Her er det vanskelig å si noe absolutt fordi det vil avhenge av det enkelte prosjektet. En sikker, men av og til litt farlig mulighet er å starte med den forskningshistoriske oversikten (ingen starter på bar bakke - det er alltid noen du bygger på) og som alt nevnt, selve utarbeidningen av prosjektsøknaden vil kreve en viss innlesing i og oversikt over faglitteraturen om emnet.

Når jeg sier at dette er en litt farlig mulighet er det ut fra den erfaring at mange blir sittende fast i dette kapitlet: enten sveller det ut til å bli en omfattende oversiktsverk over fagområdet og en slags *state-of-the-art* beskrivelse, eller så ender det opp med mer og mer dypsindige filosoferinger og teoretiseringer. Og i begge tilfeller går måned etter måned med finpussing og utvidelse av dette kapitlet. Til slutt blir dette en generalundskyldning for ikke å ta fatt på det truende arbeid med resten av avhandlingen og da spesielt datainnsamling og databearbeidelse.

Hvorfor er dette så galt? Jo fordi du får ikke et rekrutteringsstipend for å skrive en lærebok eller et oversiktsverk og enda mindre blir det en doktorgrad ut av det. Målet med forskning er intet mindre enn å skape noe nytt i vår viten og forståelse av verden. Ethvert godt forskningsarbeid skal forandre verden bitte lite gran. Leseren skal vite noe mer, forstå noe mer, ha fått nye ideer etter å ha lest en avhandling. Det skal stå noe der som ikke står noe annet sted. Det hjelper ikke å ha lest tusenvis av bøker og kunne dem utenat. Du skal i forskningen gi noe som ikke står i noen bok, kort sagt du skal gi noe av deg selv, din egen innsikt, din egen originale unikhet. Derfor skal den forskningshistoriske delen både være obligatorisk og av begrenset omfang (som utgangspunkt pleier jeg å antyde 10-20 sider for dem jeg veileder).

Mitt råd er at du bør starte med å samle inn, systematisere og analyse materialet og så skrive innledning og konklusjon og gjerne faghistoriedelen til slutt.

Men, da er vi over i en annen problemtype av stipendiater, nemlig de hvor materialet er det som har hovedinteressens. Det som da skjer er at rekruttene samler inn et stort og ofte interessant materiale og

systematiserer det etter egne innfall og forgodtbefindende. Og hva så? Da kommer det spørsmål som denne typen rekrutter ikke har tenkt på: Hvordan skal du strukturere analysen og interpretere resultatene av den, og hvordan skal du presentere stoffet for andre lesere slik at de kan forstå og evt. nyttiggjøre seg det? Da er det nesten alltid nødvendig med en modell eller teori for at analysen skal nå fram og ut. En anvendt analyse som bare forfatteren kan anvende, er nokså lite anvendelig.

Men selv om skriveprosessen klarer å styre unna disse problemene, er det også i det området en god del andre skjær. Og det er her en del fundamentale krav til veilederen kommer inn og da ikke minst til veilederen som god leser. Disse skjærene heter

- ulogisk tankegang

(Dersom ikke leserne skjønner hvordan argumentasjonen din henger sammen, er det til liten hjelp at du selv gjør det.)

- tomprat, ordgyteri og klisjeer

(Presentasjon av forskning er noe helt annet og mer enn å kunne alle fagtermene, det er å kunne si ting klart og presist og med egne ord.)

- overforsiktighet og beskjedemhet

(Grunnen til at du har fått et stipend er at en del fornuftige folk virkelig tror du er noe og vil at du skal lære å føle det selv.)

for bare å nevne de vanligste. Nesten alle støter på ett eller flere av dem og trenger hjelp til å komme av.

Og endelig en triviell, men svært så viktig ting som enhver god veileder skal passe på og enhver anstendig rekrutt bør huske på: forskning er også håndverk og god forskning er godt håndverk. Og håndverk vil si nøyaktige referanser, systematisk og konsekvent bibliografi, skikkelig korrekturlesning, mm. Det er ingen skam om avhandlingen din ser pen ut!

Hva er så forskning?

Forskning er bl.a. å sitte en hel dag fortvilet og stirre på en blank skjerm eller et tomt papirark, forskning er søvnløse netter hvor tankene sliter med en formulering, forskning er å legge fram resultater for veileder eller medstuderende og få det du var så fornøyd med og stolt av, plukket i småbiter og fordømt som overfladiske spekulasjoner eller metodisk helt uholdbart.

Men forskning er også gleden over å få til ting, å se etter måneders slit at noe vekker interesse, at veilederen sier "dette var spennende, dette har jeg lært noe nytt av". Og kanskje aller mest, gleden over å ha klart noe, å ha løst en oppgave du har satt deg.
